

DM

magazin

Szent-Györgyi Szege- den

Szepesi
Attila

Egy nyár horda- léka

I. ELŐ-ÍDŐ

fekete félarc körfemell
villásreggeli lomb alatt
a fallóra háromszor ütött
és felszálltak a rovarok
isten propelleres hada
ellened ellenem

II. KOPPENHÁGA

emberhús-kirakatok
ölek combok és háta
tükrök hullámzó sivatagján
beton-fém-műanyag-öserdei
ragyogásban egy elvesztett cipőfajp
árvul köveden utcamúzeum

III. RÁK HAVA

rák hava hazatértek
régii lomokba botlik a kéz
emlékeim leltározom:
szőlőgyökérszobornadonnak
madárfészekkoponyacsontok
vándoreigánytüzek

IV. P. ZS.-PLAKETT

a blokk-toronyban
éjfére hegedű elől
megremeg van-Gogh-szakállad
elutazol csukáid őzeid közé
álmodban lipován pálinkát nyakalsz
gyorsuló óraütésben

V. MÁS NAP

plakátoszlop-szomorúság
kukaedények árvasága
át e sivatag-városon
derengő falak idején
forgó kereket markoló
ujjak madárláb-görse világít

Riportjaink örök témája a dolgozó ember. A munka szépségét sokszor örökítettük már meg, szédítő magasságban és sáros föld mélyén, kemény vassal, kövel, tűzzel birkózó embereket kerestünk fel tollal, fényképezőgéppel. Mostani képrportunk szereplői pihenő emberek, munkában elfáradt öregek. Hátukat nehéz esztendő súlyja hajlította meg, emlékeiket világháborúk képei mérgezik, hajdan erős kezüket betegségek gyengítik. Szép őszi napokon keresik az élet apró örömeit: késői szál rózsát, csöndes beszélgetést, egy-egy parti sakkot, régi dallamot a rádióból, kisunoka mosolyát. Pihenni vágnak. Somogyi Károlyné fényképezőgéppel megkereste őket. Megörököltette nyugodt, bölcs, szép arcukat, életük néhány pillanatát pihenés közben.

Elsárgult újságlapot őrizgetek hovatovább három évtizede. Bemutatjuk a Nobel-díjas Szent-Györgyi professzor igazi arcát; ez a címe az újságlap mindkét felét kitevő terjedelmes cikknek. Alcíme: *Nemzetnevelés a szovjet-orosz tanulmányúttól a rotaryanus Hamletig.*

A hírhedt *Egyedül Vagyunk* 1944. április 21-i számából vágtam ki annak idején a makói Gődény Zoltán támadó cikkét. Amit *Szent-Györgyinek fölrő — ma kivétel nélkül dicséretként* idézhető.

Szegedi pályáját tekinti át, s nem tudja tagadni a fiatal egyetemi tanár iránti rokonszenvet a helyi közvéleményben. Közvetlenségével, udvariasságával, bohémiségével — úgymond — mindenkit megnyert magának a város társadalmi életében. Humanista szellemét, szabad és demokratikus gondolkodásmódját rosszallja a szélsőjobboldal cikkírója. Szemére veti Szent-Györgyinek, hogy 1935-ben részt vett az *Inturisztnak* az európai tudósok részére rendezett szovjetunióbeli tanulmányútján, s erről hazatérve „lelkes beszámolót tartott” a szegedi *Rotary Clubban*. Nem tudja tagadni tudós sikereit, nemzetközi eredményeit, a Nobel-díjat, de fölrőja a tudós-nak, hogy a díj átvételekor elmondott beszédében a békét és a szeretet dicsőítette. „*Szent-Györgyi beszéde — írta Gődény — tulajdonképpen nagy humanista szövege volt a hitleri Németország ellen...*” Ezt az *Egyedül Vagyunk* cikkírója vádnak szánta Szent-Györgyi ellen, ám vele akaratlanul is érdemét rögzítette az utókor számára!

Szent-Györgyi „búnlaistromán” Gődény főként rektorságának idejét (1940/41) szerepelteti, a Szegedi Egyetemi Ifjúság (a SZEI) megszervezését a jobboldali, turlista diákszervezetek ellenében; a SZEI klubjának megteremtését (1941. márc. 15.) az Ady téri egyetemi épület alagsorában, az ottani eleven kulturális életet, a *színházi országos hírű Hamlet-előadását*. Végeztül megszólaltatja Szent-Györgyi utódját a rektori

székben, a hírhedten jobboldali *Kogutowicz Károlyt*. Kettejük harca már régi keletű: Kogutowicz, amint rektor lett, igyekezett szétrombolni mindazt, amit Szent-Györgyi az egyetem és az ifjúság életében alkotott, s 1944-ben, ebben a nyilatkozatában nyíltan dicsekedett jobboldali eredményeivel.

Egy elsárgult újságcikk nyomán idézzük föl a helyi források segítségével *Szent-Györgyi Albert szegedi napjait*. Mindjárt szegedi korszakának kezdete problematikus. Tanítványa és munkatársa, *Straub F. Brunó* is azt írja Szent-Györgyi *Egy biológus gondolatai* címmel magyarul 1970-ben megjelent könyvének bevezetőjében, hogy 1930-ban nevezték ki Szent-Györgyit a szegedi egyetem orvostudományi tanszékére. A *Ki kicsoda?* című életrajzi lexikon legújabb kiadásában is 1931 szerepel szegedi működése kezdő évének. Ezzel szemben a *Szegedi Egyetemi Almanach* — bizonyára hiteles okmányokból — azt közli, hogy 1928. október 1-ével nevezték ki egyetemi nyilvános rendes tanárnak Szegedre. Helyét, bizonyára külföldi tanulmányútja miatt, valószínűleg csak később foglalta ugyan el, de az egyetemi tanrend bizonyossága szerint 1929. őszén már meghirdette előadásait!

Ugyancsak a tanrendekekből tudjuk szegedi lakásainak címét. Kezdetben a Kálvária (ma Üttörő) tér 5/B. alatt lakott, 1935-ben a Rudolf (ma Roosevelt) tér 14., 1941-ben pedig az újszegedi Bethlen u. 20. (ma Gyapjas Pál u. 38. sz.) házba költözött.

Érdekes, hogy az első nagyobb cikket munkásságáról Szegeden nem a baloldali *Délmagyarország*, hanem a jobboldali *Szegedi Új Nemzedék* közölte róla.

A *Szegedi Új Nemzedék* 1932. december 4-én *Szent-Györgyi Albert professzor szenzációs felfedezése a szegedi paprikával kapcsolatban* címmel ad hírt a C-vitamin előállításáról, izolálásáról. Ugyanez a lap 1933. ápr. 12-én méltatja Szent-Györgyinek stockholmi előadását, melyben a „paprika vitamin” kérdéseit tárgyalta a nemzetközi tudományos közvélemény elé.

A Nobel-díjról természetesen valamennyi helyi lap nagy terjedelemben számolt be. A *Délmagyarország* 1937 karácsonyi számában nagy cikk szól arról, hogy a belvárosi elemi iskola negyedik tanuló dolgozatot írta Szeged nagy tudósáról. A lapok ugyancsak bőven tudósítanak arról, hogy a szegedi egyetem Természettudományi Kara (érdekes, hogy nem az orvoskara!) 1938. április 7-én *díszdoktorává avatta a Nobel-díjas tudóst*. (Ez a díszdoktorság, pedig ez volt az első, kiharadt a *Szegedi Egyetemi Almanach* cikkéből. 1940-ben a párizsi Sorbonne, 1942-ben a páduai egyetem tisztelte meg e kiténtető címmel.)

A *Délmagyarország* 1938. április 17-i számában *Magyar László* nagy cikkben adja hírl, hogy

Szent-Györgyi professzor és *Roger Martin du Gard*, a neves francia író, aki *ugyanakkor kapta meg az irodalmi Nobel-díjat, amikor Szent-Györgyi az orvosit*, közös könyvet tervez a békéről.

A lapokból sok mindent megtudunk a nagy tudós magánéletéről is. A *Délmagyarország* 1941. október 19-én második házasságáról ad hírt *Borbíró Mártával*. Kevesen tudják, hogy 1942. november 20-án Szent-Györgyi sportrepülő vizsgát tett Ferihegyen; könnyű volt neki, mert amerikai útjai alatt már megszerezte nem csak a gyakorlatot, hanem az odaáti szabályoknak megfelelő vizsgát is. 1943. június 22-én azt közli a *Délmagyarország*, hogy betörök jártak a professzor újszegedi villájában. 1943. augusztus 24-én *Csányi Piroska* riportot közöl a Radnai havasokban „ösnomád” életet élő, egy havasi kunyhóban vakációzó tudós-ról.

Am ezeket az apró érdekességeken kívül érdemes fölvezetni Szent-Györgyi szegedi korszakának érdemi értékelését, tudományos munkálkodásának fejezetét. *Straub F. Brunó három ágát különbözteti meg Szent-Györgyi szegedi tevékenységének*. Az elsőt ismeri a közvélemény: a slágerrá lett paprikakutatást, a C-vitamint. Ha nem egészen pontos is, amit közkeletűen mondani szoktak, hogy „ő fűdözte föl” a C-vitamint, a valóság közel áll ehhez. Ugyanis még a 20-as évek végén érdekes tulajdonságú ismeretlen anyagot talált a mellékvesékben. Az amerikai, rochesteri Mayo-klinikán sikerült is neki izolálnia, elkülönítenie ezt az anyagot, de szerkezetét, a szervezetben betöltött szerepét még nem derítette föl. Csak amikor 1932-ben *King és Waugh* kimutatta ennek vitamintervezetést, akkor jött ő is rá, hogy amit korábban talált, az az *aszkorbinsav*, a C-vitamin. S ezt vonta ki nagy mennyiségben a paprikából is, és azonosította, identifikálta a C-vitaminnal. De Nobel-díját csak részben ezért kapta. Nem kevésbé volt jelentős a *szövetoxidációs folyamatok* földerítése.

Szegedi működésének másik jelentős területe volt ugyan, hogy fölfedezte bizonyos anyagok különös szerepét az oxidációkban, a *dikarbonsavak katalitikus hatását*. Itteni tevékenységének harmadik szakasza pedig, amelyet a második világháború szakított félbe, az izomműködés megértésére törekedett. Egy évtizeden át vizsgálta az izom összehúzódó fehérjéinek tulajdonságait, s *kimutatta e fehérjéknek az izom összehúzódásában játszott szerepét*.

Több mint negyedszázad után Szent-Györgyi Albert ismét Szegedre jön. Bizonyára ő is elérzékenyedik egykori sikereinek és küzdelmeinek színhelyein. *Köszöntjük őt* azoknak a szegedieknek nevében, akik szerették és büszkéek voltak arra, hogy Szeged világhíréhez az ő munkássága nagyban hozzájárult.

PÉTER LÁSZLO

